

Коломієць Наталія Володимирівна,
старший викладач кафедри
цивільного і господарського права
Чернігівського державного інституту
економіки і управління;

Халимон Сергій Іванович,
кандидат юридичних наук, старший
викладач циклу спеціальних
дисциплін Чернігівського юридичного
коледжу Державної пенітенціарної
служби України

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена аналізу проблем здійснення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі в умовах реформування кримінального процесуального законодавства. Авторський колектив наголошує на тому, що у контексті реформи кримінального процесуального законодавства особливої уваги заслуговує правова регламентація здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах позбавлення волі. Між тим, незважаючи на позитивні зміни, які можуть суттєво вплинути на ефективність проведення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі, непрофесіоналізм законотворення стає все більш відчутним.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, місця позбавлення волі, кримінальне процесуальне законодавство.

Стаття посвячена аналізу проблем здійснення оперативно-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі в умовах реформування кримінального процесуального законодавства. Авторський колектив відзначає, що в контексті реформи кримінального процесуального законодавства особливої уваги заслуговує правова регламентація здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах позбавлення волі. Між тим, незважаючи на позитивні зміни, які можуть суттєво вплинути на ефективність проведення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі, непрофесіоналізм законотворення стає все більш відчутним.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, места лишения свободы, криминальное процессуальное законодательство.

The article analyzes the problems of operational activities in detention in a reform of criminal procedure law. Authors emphasized that in the context of reform of criminal procedural law deserves special attention legal regulation of operational activities in conditions of confinement. Meanwhile, despite the positive changes that can significantly affect the efficiency of operational activities in prisons, legislative incompetence becomes more noticeable.

Key words: *operational activities, places of imprisonment, criminal judicial procedure law.*

На сучасному етапі побудови в Україні демократичної, правової держави важливого значення набуває реформа кримінального процесуального законодавства. У юридичній науці, мабуть, немає більш складної і важливої проблеми, ніж дискусії щодо підготовки нового Кримінального процесуального кодексу, проблеми якої активно дебатовуються вченими-юристами та практиками.

Становлення України як правової держави вимагає зміцнення законності у всіх сферах державної діяльності. Важливою сферою державної діяльності є і залишається сфера виконання кримінальних покарань. За офіційними даними судової адміністрації, у структурі кримінальних покарань позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі посідають чільне місце і складають близько 23 % щорічно. Досягнення мети покарання передбачає не лише кару за вчинений злочин, а і запобігання вчинення нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Проте досягнення спеціальної та загальної превенції не завжди вдається. За офіційними даними Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України, щорічно в установах виконання покарань засудженими вчиняється понад 400 злочинів [1, с. 1]. За даними кримінологічних досліджень, така тенденція простежується з часів незалежності України [2, с. 206]. А однією з головних детермінант, що породжує та обумовлює зазначене суспільно небезпечне явище, є неналежний стан оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється оперативними апаратами установ виконання покарань, особливо в частині проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів по фактах вчинення злочинів засудженими, які відбувають покарання у виді позбавлення волі [3, с. 6].

Недоліки оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань викликані низкою обставин, одна із них – відсутність наукових розвідок у зазначеній сфері. Переважна більшість наукових праць з проблем оперативно-розшукової діяльності присвячена дослідженню діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ. При цьому сфера оперативно-розшукової діяльності в органах і установах виконання покарань залишається малодослідженою.

У різні роки проблеми кримінально-процесуального права досліджували Ю. П. Аленін, Б. П. Бахіна, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, А. В. Іщенко, М. В. Костицький, В. С. Кузьмічов, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, М. В. Салтєвський, В. М. Тертишник, В. П. Шибіко та ін.

Проблемам оперативно-розшукової діяльності присвятили свої роботи К. М. Антонов, В. Г. Афанасьєв, О. М. Бандурка, В. В. Голубець, Д. В. Гребельський, В. Л. Грохольський, О. М. Джужа, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, Г. О. Душейко, М. О. Кисельов, І. П. Козаченко, О. І. Козаченко, О. Г. Колб, С. М. Матвійчук, С. М. Мирончук, Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколюк, С. В. Обшалов, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Оргинський, М. А. Погорецький, В. Г. Самойлов, І. В. Сервецький, Г. П. Серєда, О. Є. Судаков, В. О. Черепанов, Ю. Е. Черкасов, І. Р. Шинкаренко та інші.

Аналіз нормативно-правових і наукових джерел дозволяє стверджувати, що ті оперативно-розшукові заходи, які здійснюють визначені законом суб'єкти оперативно-розшукової діяльності по злочинах, вчинених у розташуванні установ виконання покарань, можна поділити на три групи, а саме:

– оперативно-розшукові заходи, які потребують отримання дозволу суду для їх проведення, тобто такі, що здійснюють тимчасове обмеження прав та свобод громадян;

– оперативно-розшукові заходи, для проведення яких необхідне рішення керівника органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність (постанова);

– інші оперативно-розшукові заходи, тобто такі, що не потребують будь-якого санкціонування і проводяться оперативними працівниками за власним рішенням [3; 4; 5; 6; 7].

У контексті реформи кримінального процесуального законодавства особливої уваги заслуговує правова регламентація здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах позбавлення волі.

Метою статті є аналіз проблем правової регламентації здійснення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі у контексті реформування кримінального процесуального законодавства.

Згідно зі ст. 41, ч. 6 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України ДПтС України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого.

Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України” пропонується внесення змін до Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” (Закон), частина таких змін стосується проведення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами

ДПТС України. Перш за все у Законі змінено назву центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань згідно з Указом Президента України № 1085/2010 “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади”.

Між тим, незважаючи на позитивні зміни, які можуть суттєво вплинути на ефективність проведення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі, непрофесіоналізм законотворення стає все більш відчутним. Розробники проекту допустились ряду помилок. По-перше, змінюючи редакцію ст. 8 Закону “Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність” у п. 2 ч. 1 залишають поза увагою оперативні підрозділи ДПТС України щодо права проведення контрольованого постачання та контрольованої і оперативної закупівлі товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

Варто наголосити, що основний акцент роботи оперативних підрозділів щодо запобігання вчиненню злочинів пов'язаний з проведенням оперативно-розшукових заходів із попередження, припинення та розкриття злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Так, протягом 2010 р. оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань заведено 321 (у 2009 р. – 205) оперативно-розшукових справ по лінії боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин, що на 56,6 % більше ніж у попередньому році. Реалізовано 168 оперативно-розшукових справ проти 76 за аналогічний період минулого року, тобто більш ніж на 100 %. Протягом 2010 р. оперативними підрозділами попереджено 347 злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів. Кількість оперативно-розшукових справ по лінії боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин складає 90 % від усіх заведених.

Базовим законодавством щодо проведення оперативно-розшукових заходів у сфері боротьби з наркозлочинністю є: ст. 5 Закону України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” та ст. 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Інструкція про порядок проведення оперативної закупівлі та контрольованого постачання предметів, товарів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності” затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України від 20 листопада 2001 р. № 1065/307/482, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 19 грудня 2001 р. за № 1051/6242.

Серед органів, які мають право здійснювати оперативну закупку наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів зазначені нормативно-правові акти не передбачають такого суб'єкта, як оперативні підрозділи ДПтС України.

Зазначене суттєво обмежує можливості оперативних підрозділів органів і установ виконання покарань щодо проведення дієвих заходів по боротьбі із наркозлочинністю у місцях позбавлення волі. З метою урегулювання вказаної проблеми вважаємо необхідним внести зміни до п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону і викласти його у такій редакції:

“2) проводити контрольоване постачання та контрольну і оперативну закупівлю товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованого постачання, контрольної та оперативної закупівлі здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції Державної податкової служби України, Служби безпеки України, *Державної пенітенціарної служби України*, Державної митної служби України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України”.

У подальшому це дасть можливість внести зміни до ст. 5 Закону України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” та “Інструкції про порядок проведення оперативної закупівлі та контрольованого постачання предметів, товарів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності”.

По-друге, наступний суттєвий недолік, виявлений нами при аналізі запропонованих змін, стосується строків ведення оперативно-розшукових справ. Оперативні підрозділи органів і установ виконання покарань на загальних підставах відповідно до ст. 6 та 9 Закону мають право при наявності достатніх підстав заводити оперативно-розшукові справи відносно осіб, які готуються до вчинення злочину. У Законі пропонується пункт 4 частини першої ст. 9-1 викласти в такій редакції:

“4) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, – до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше шести місяців”.

Частина друга та третя передбачають можливість продовження строків ведення оперативно-розшукових справ до 12 та 18 місяців, але, на жаль, автори законопроекту знову залишають поза увагою оперативні підрозділи ДПтС України. З викладеного випливає, що всі інші оперативні підрозділи

мають право на продовження строків ведення оперативно-розшукових справ, а оперативні підрозділи ДПтС України – ні!

У зв'язку з цим вважаємо за потрібне ч. 2 та 3 ст. 9-1 Закону викласти у такій редакції:

“За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці тяжкого чи особливо тяжкого злочину строк ведення справи може бути продовжений до 12 місяців начальниками головних, самостійних управлінь Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України, головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України та податкової міліції Державної податкової служби України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві, Севастополі, *Державної пенітенціарної служби України*, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Головою Державної прикордонної служби України, Головою Державної митної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України або їх заступниками за погодженням із Генеральним прокурором України, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва, Севастополя і прирівняними до них прокурорами, їх заступниками. Продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, у рамках якої проводяться заходи, передбачені частиною четвертою статті 8 цього Закону та пунктом 6 частини другої статті 7 Закону України “Про контррозвідувальну діяльність”, здійснюється без погодження з прокурором”.

Подальше продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, але не більш як до 18 місяців, може бути здійснено Міністром внутрішніх справ України, Головою Служби безпеки України, першим заступником Голови Державної податкової служби України – начальником податкової міліції, а також Головою Державної прикордонної служби України, Головою Державної митної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України, начальником Управління державної охорони України, *Головою Державної пенітенціарної служби України або його заступником* за погодженням із Генеральним прокурором України або його заступником. Продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, у рамках якої проводяться заходи, передбачені частиною четвертою статті 8 цього Закону та пунктом 6 частини другої статті 7 Закону України “Про контррозвідувальну діяльність”, здійснюється без погодження з прокурором”.

Запропоновані нами зміни до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" дозволять оперативним підрозділам органів і установ виконання покарань виконувати завдання оперативно-розшукової діяльності у рівних умовах з іншими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Про стан оперативно-розшукової діяльності в органах та установах Державного департаменту України з питань виконання покарань за 2010 р. та заходи щодо її поліпшення : лист начальникам територіальних органів управління Держдепартаменту від 3 берез. 2011 р. № 11/2-98т/Дк.

2. Колб О. Г. Запобігання злочинності в місцях позбавлення волі : навч. посіб. / Колб О. Г. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин, держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – 494 с.

3. Проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій у місцях позбавлення волі : монографія / [Ортинський В. Л., Колб О. Г., Козак В. П. та ін.]; за заг. ред. В. Л. Ортинського, О. Г. Колба. – Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2010. – 217 с.

4. Богатирьов І. Г. Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань : монографія / Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Ільтяй М. П. – Д. : РВВ Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 188 с.

5. Кривенко А. И. О необходимости разграничения уголовно-процессуальной и оперативно-розыскной деятельности / А. И. Кривенко // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2006. – № 2(30). – С. 299–301.

6. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства : постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 берез. 2008 р. № 2.

7. Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації : постанова Кабінету Міністрів України від 26 верес. 2007 р. № 1169.